

DUBINGIŲ KATALIKŲ BAŽNYČIOS RAIDA: TIPIŠKA IR IŠSKIRTINĖ

Skirmantė Smilingytė-Žeimiene

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTO

SAKRALINIO MENO PAVELDO SKYRIUS

Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

s.zeimiene@gmail.com

Straipsnyje pagal rašytinius ir ikonografinius šaltinius bandoma atkurti menkai tyrinėtojų aptartą senosios Dubingių katalikų bažnyčios pastato raidą, jos ypatumus. Medinė šventovė sudegė 1954 m., bet „iškodavus“ jos fundatorius, išvaizdos pokyčius ar titulo kaitą, atsiveria ir svarbūs Dubingių, Lietuvos istorijos etapai. Ypač reikšmingi pastatui tapo 1812-ieji.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Dubingiai, medinė architektūra, medinės bažnyčios, Mykolas Tiškevičius, Juozapas Ignotas Tiškevičius.

AKSTINAS STRAIPSNUI. TEMOS IŠTIRTUMAS

Kiek bažnyčių sudegė, buvo sudegintos, susprogdintos ar kitaip sunaikintos Lietuvoje – jau turbūt nesuskaičiuoti. Deja, liepsnojančios bažnyčios yra ir šiandieninė aktualija: sudegė paminklinės Pakalnių (2000), Labanoro (2009), Tytuvėnų, Paštuvos, Kulautuvos (2012), Balbieriškio (2013), Ceikinių (2016) šventovės ir kitos. Gaisras medinei šventovei įprastai reiškia ne tik pastato, kaip sakralinės architektūros objekto, neretai – ir kaip vietovės urbanistinės dominantės, praradimą, bet ir viso bažnytinio inventoriaus negrįžtamą prapultį.

Dubingių katalikų bažnyčia [1, 2 il.] išsiskiria savo dramatiška istorija – praėjusio amžiaus 6 deš. ji net du kartus sudegė iki pamatų. Apskritai, per amžius prarasti svarbūs Lietuvos istorijai reikšmingo Dubingių miestelio

dėmenys: pilies rūmai, evangelikų ir katalikų bažnyčios, sinagoga [3 il.], kapinių koplyčia. Į Kultūros vertybių registrą įtraukta istorinė Dubingių miestelio dalis (unikalus kodas 31099), kurią sudaro Dubingių istorijai ir išvaizdai aktualūs kiti registriniai objektai: į Vilnių vedantis medinis tiltas per Asveją (u. k. 4492), nacionalinis paminklas Pilies kalnu vadinama Dubingių piliavietė (u. k. 5361), buvusios katalikų bažnyčios šventoriaus statiniai (u. k. 32796) – mūrinė šventoriaus tvora su vartais ir medinė varpinė, taip pat dar du medinio paveldo pastatai – nykstanti senoji mokykla¹ (u. k. 17004) ir nuo 1842 m. tebestovinti smuklė (u. k. 1513). Miestelio centre

¹ Mokykla šiame pastate veikė kiek daugiau nei šimtą metų – maždaug nuo 1860 iki 1966 metų.

1. Senoji Dubingių katalikų bažnyčia, XX a. 3–4 deš., in: KAKA, albumai, b. 121, l. 11

Old Catholic church of Dubingiai, 1920s–1930s

pagrindinių kelių sankryžoje esanti smuklė² ir vos aukščiau Bijutiškio kryptimi – mokykla (deja, jau nebetekę pirminės funkcijos) bei priešais smuklę ant kalvelės kylanti varpinė, klebonija yra charakteringi vietos architektūros akcentai. Dubingių urbanistinė raida netyrinė-

² Iš pagrindų pastatas naujintas 1969 ir 2007–2008 metais. Tyrinėtas XX a. 7 deš. (Dubingių buvusios karčemos istoriniai tyrimai, 1968, in: VRVA, f. 1019, ap. 11, b. 85), sulaukė publikacijos pirmojoje Dubingiams skirtoje monografijoje (Irena Jučienė, „Dubingių karčema“, in: *Dubingiai*, Vilnius: Vaga, 1971, p. 66–72).

2. Dubingių bažnyčia, 1933–1934, in: LCVA, A19-P23

Dubingiai church

ta³, bet akivaizdu, jog miestelis buvo medinės, liaudiškos architektūros. Savaiminį Dubingių užstatymo pobūdį prieškarui pastebėjo čia apsilankęs žurnalistas: „Miestelis. Ne, tai ne miestelis, tik pasiklydusios trobos išsimėtė vakarinėj ežero kalvoj, kur siaura sausumos juosta jungia kalną su sausuma“⁴ [4 il.]. XX a. viduryje ir antroje pusėje Dubingių centras dar buvo tankiau užstatytas būdingais vietovei mediniais pastatais.

³ Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. II: *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. II, Vilnius: Savastis, 2005.

⁴ A. V., „Dubingių pasviety“, in: *Sekmadienis*, 1934 09 07, Nr. 40, p. 3.

Retrospektyviai žvelgiant mūrinių pastatų būta tik piliavietėje. Ją kasinėjusių archeologų ir Radvilų giminės istoriją tyrinėjančių istorikų publikacijose⁵ išskyla Asvejos ežero pusiasalyje stovėjusių pilies rūmų ir evangelikų reformatų bažnyčios vaizdiniai, menantys Dubingius kaip kunigaikštystės centrą, kaip vieną svarbiausių mikroregiono ašių. Menkstant Radvilų galiai ir Dubingių statusui, t. y. maždaug nuo XVIII a., būtent katalikų bažnyčia tapo šio mažo miestelio ir aplinkinių kaimų gyvenimo šerdimi. Kita vertus, Dubingių bažnyčios istorija galėtų būti Katalikų Bažnyčios Lietuvoje raidos *pars pro toto*, puikiai iliustruojanti daugelį svarbiausių jos etapų. Todėl keistoka, kad kai vos ne kiekviena Lietuvos katalikų šventovė, parapija per nepriklausomybės metus sulaukė išsamesnės ar glaustesnės istorinės studijos, apybraižos, integrali Dubingių praeities dalis – bažnyčios raida – menkai tyrinėta. Kiek plačiau, bet tikrai neišsamiai bažnyčios istoriją iliustruotame Kaišiadorių vyskupijos žinyne pateikė Rolandas Gustaitis⁶. Istorikai Raimonda Ragauskienė ir Deimantas Karvelis, daugiausia remdamiesi katalikų bylinėjimosi su Radvilomis ir evangelikais dokumentais, rekonstravo ankstyvuosius šventovės raidos etapus⁷. Pastato architektūrai aptarti reikalingos senosios sudegusios bažnyčios ikonografijos paviešinta irgi nedaug.

- ⁵ Deimantas Karvelis, Raimonda Ragauskienė, *Iš Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547–1808 m.*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009; Albinas Kuncevičius, Rimantas Jankauskas, Rimvydas Laužikas, Daina Stankevičiūtė, Indrė Rutkauskaitė, *Radvilų tėvonija Dubingiuose*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009; Albinas Kuncevičius, Rimvydas Laužikas, Indrė Rutkauskaitė, Ramūnas Šmigelskas, *Radvilų rūmai Dubingiuose*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011; Albinas Kuncevičius, Rimvydas Laužikas, Rimantas Jankauskas, Renaldas Augustinavičius, Ramūnas Šmigelskas, *Dubingių mikroregionas ir Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius: Petro ofsetas, 2015.
- ⁶ *Kaišiadorių vyskupijos bažnyčios*, Kaunas: Terra publica, [2013], p. 144–145.
- ⁷ Deimantas Karvelis, Raimonda Ragauskienė, *op. cit.*, p. 201–209, 250–260.

3. Dubingių sinagogos pastatas, Rupeikos nuotrauka, 1950, in: LNM, Eneq 31012

Building of Dubingiai synagogue

Straipsnyje ketinama išsiaiškinti, kokia buvo medinė Dubingių katalikų bažnyčia, kaip per laiką kito pastatas. Bažnyčia ir jos archyvas sudegė, todėl žinių, ypač vizitacijos aktų, inventorių ieškota Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS), Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA), Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyve. Tyrinėti senosios bažnyčios ir kapinių koplyčios fotodokumentai, saugomi Kultūros paveldo centro archyve, Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyve ir Lietuvos nacionaliniame muziejuje.

BAŽNYČIOS ISTORIJS BRUOŽAI

Pradžią Dubingių bažnyčiai davė antra po Lietuvos krikšto valdovų fundacijų banga. Pagal Janą Dlugošą 1387 m., t. y. Lietuvos krikšto metais, Vilniaus vyskupijoje Jogaila fundavo pirmąsias parapijas bei šventoves – Vilniaus katedrą, Maišiagalos, Medininkų, Merkinės,

4. Dubingių miestelis, pro medžius matyti bažnyčia, 1933–1934, in: LCVA, A19-P8

Town of Dubingiai. The church can be seen through the trees

Nemenčinės, Ukmergės, Krėvos, Ainos ir Obolcų⁸. Per paskesnius 38-erius metus Vilniaus vyskupijoje Vytauto Didžiojo nurodymu bažnyčios iškilo Dauguose, Dubinguose, Kaune, Kernavėje, Švenčionyse, Trakuose, Gardine, Goniondze, Naugarduke, Valkaviske⁹. Taigi XV a. pirmoje pusėje, kaip manoma, Asvejos ežero saloje¹⁰ pastatyta Dubingių bažnyčia – vadinamoji vytautinė bažnyčia. Nors turima žinių, kad Vytautas Dubinguose lankėsi, ir ne kartą, vis dėlto kad jis – šventovės fundatorius žinoma (kaip ir daugeliu kitų atvejų) tik iš vėlesnių paliudijimų. Tiksliai pirmosios Dubingių bažnyčios statybos

data, išvaizda yra nugrimzdę užmarštin. Pirmoji rašytinių šaltinių žinia: Kazimieras Jogailaitis 1449 m. balandžio 23 d. patvirtino ir papildė Vytauto Didžiojo Dubingių bažnyčiai suteiktą fundaciją¹¹.

Vėliau, kaip ir daugumos Lietuvos bažnyčių, Dubingių šventovės istorijoje įsirašė kilmingos giminės (Koreivos, Giedraičiai, Radvilos, Tiškevičiai). Deja, nežinoma, kaip atrodė katalikų maldos namai 1547–1548 m., kai juose kasdien meldėsi Dubinguose gyvenusi karalienė Barbora Radvilaitė (karališkasis inkliuzas bažnyčios istorijoje), ir kuriuos jos brolis Mikalojus Radvila Rudasis, apie 1564 m. atsisakęs katalikybės ir tapęs kalvinistu, užvaldė (sunaikino?). Jo padarytą katalikams skriaudą teko atlyginti paskutinei Dubingių Biržų Radvilų šakos atstovei Liudvikai Karolinai Radvilaitei (1667–1695). Po itin ilgo bylinėjimosi teismas ją, mažametę našlaitę,

⁸ Mečislovas Jučas, „Lietuvių parapijų fundacijos XV–XVIII a. (Vilniaus vyskupija)“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 26, Vilnius, 2005, p. 15.

⁹ Aldona Prašmantaitė, „Giedraičių bažnyčios raidos peripetijos: tarp faktų ir legendų“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 33, Vilnius, 2010, p. 41.

¹⁰ Bažnyčios lokalizacija lig šiol neišaiškinta, istorikai galimą šventovės buvimo vietą nurodo ne tik salą, bet ir miestelį ar net užmiestį. Deimantas Karvelis, Raimonda Ragauskienė, *op. cit.*, p. 338.

¹¹ *Acta primae Visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae: Vilniaus Kapitulos archyvo Liber IIb atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį įvadą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 12.

įpareigojo 1672 m. Dubingių miestelyje (jau ne saloje) pastatyti katalikams naują bažnyčią¹². Taip būsimoji markgrafienė Liudvika Karolina Radvilaitė tapo 1678 m. pradėtos statyti medinės bažnyčios fundatore. Bažnyčia gavo Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo titulą, kuris kontrreformacijos laiku simbolizavo katalikybės triumfą. 1684 m. rugpjūčio 3 d. šventovę konsekrovo vyskupas Mikalojaus Slupskis¹³.

Pirmasis, kurį dabar pavyko rasti, bažnyčios išvaizdos aprašymas yra iš 1726 metų, kai Pabaisko dekanas Motiejus Eigirdas vizitavo šventovę¹⁴. Tada fiksuota, kad medinio pastato korpusas geras. Virš bažnyčios du bokštai: vienas – ties pastato centru, antras – už jo. Pagrindinis jau nuverstas vėjo šuorų, nuvirtęs ir jo kryžius. Pats bažnyčios stogas esąs skylėtas ir sukiužęs, labai reikalingas perdengti, tačiau beneficija esanti per menka, kad pakaktų lėšų parūpinti naują stogą.

Šventovėje būta trijų meistriška drožyba ir polichromija padabintų altorių. Didįjį altorių puošė mažas Švč. Mergelės Marijos Nekaltai Pradėtosios atvaizdas (reljefas?) su sidabro aptaisais, labai gerbtas parapijiečių (1726 m. jį supo net 24 metaliniai votai). Altorius iš kairės didžiajam – Šv. Onos, padirbdintas meistriškai, spalvotai nudažytas ir vietomis paaukuotas, su šv. Onos atvaizdu. Trečiojo altoriaus titulas neminimas. Didžiojo altoriaus antepedijus – medinis, įvairiomis spalvomis puoštas, kai kur paaukuotas. Kito altoriaus – medinis, paprastai nudažytas. Meniška padirbdinta, „spalvomis išpiešta“, ažūriniais drožiniais apjuosta medinė krikštykla stovėjo didžiojo altoriaus dešinėje pusėje. Sakykla medinė, dekoruota polichromija, su keturių evangelistų

ir Nojaus, reto Lietuvos sakyklų ikonografijoje, skulptūromis¹⁵. Taip pat būta pakenčiamų suolų, zakristijos su spinta liturginiams rūbams.

Praėjus kiek daugiau nei pusei amžiaus – 1782 m., aprašant pastatą per Pabaisko dekanato vizitaciją, vėl minimi du nedideli bažnyčios bokšteliai su kryželiais. Šventovė – to paties titulo, apibūdinama kaip sena, reikalinga remonto. Remontuotinais nurodomi malksnomis dengtas stogas, grindys, langai¹⁶. Sakoma, kad pastatą apšviečia 12 langų. Zakristijos laukujos durys veda į kapines. Kapinės prie bažnyčios aptvertos, atskiros varpinės nėra, varpai kabo minėtuose bokšteliuose¹⁷. Pastebėtina įprastas anuomet reiškinys – laidota netoli šventovės, tad šventorius – kapinės¹⁸.

Regis, bažnyčios eksterjeras per pusamžį nedaug tepakito, tačiau viduje padaugėjo altorių. Vizitacijoje vardijami penki mediniai altoriai. Didysis kaip ir anksčiau – Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo titulo, puoštas drožiniais ir polichromija, su tokio pat titulo paveikslu. Du altoriai staliaus darbo: dažytas ir pasidabruotas Šv. Onos vardo, dažytas – šv. Antano, jo antrame tarpsnyje kabojo mažas šv. Pranciškaus paveikslas. Ketvirtasis, puoštas drožyba, paaukuotas ir pasidabruotas – Škaplierinės Dievo Motinos, su šv. Simono ir Judo Tado paveikslu viršuje. Penktasis altorius – altarijos, funduotos Barboros ir Kristupo Giedraičių, Nekaltojo Prasidėjimo titulo, puoštas drožiniais, nudažytas,

¹² 1820 m. Dubingių bažnyčios vizitacijoje teigiama, kad medinė bažnyčia buvo pastatyta klebono žemėje. Dubingių parapijinės bažnyčios 1820 m. liepos 31 d. generalinė vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3649, l. 200.

¹³ Dubingių parapinės bažnyčios 1726 m. lapkričio 15 d. inventorius, in: VUB RS, f. 57-B53, b. 1229, l. 29v (už dokumento vertimą iš lotynų k. dėkoju Jūratei Baronienei).

¹⁴ *Ibid.*, l. 29–31v.

¹⁵ Žinoma, kad už sakyklą ir krikštyklą drožėjui buvo sumokėta nemenka 500 auksinų suma. Deimantas Karvelis, Raimonda Ragauskienė, *op. cit.*, p. 256–257.

¹⁶ Dubingių bažnyčios ir altarijos 1782 m. gruodžio 12 d. dekanalinė vizitacija, in: „Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m.: atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu“, parengė Algirdas Antanas Baliulis, *Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. IX, Vilnius, 2010, p. 187.

¹⁷ *Ibid.*, p. 191.

¹⁸ Tai liudija ir palei bažnyčios pamatus 2007 m. archeologų atlikti žvalgomieji kasinėjimai. Evaldas Vailionis, Eugenijus Butėnas, „Dubingių miestelio Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios vieta“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2008, p. 306–307.

kai kur paauksuotas ir pasidabruotas¹⁹. Gali būti, kad į šį altorių iš didžiojo buvo atkeltas nedidelis Švč. Mergelės Marijos atvaizdas, dengtas sidabro aptaisais, su sidabro karūna ant galvos ir pusmėnuliu po kojomis²⁰. Viduje ant sienų matėsi bažnyčios konsekavimo ženklai. Paminėtos parapijos šventės: Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo ir Švč. Mergelės Marijos Širdies, Šv. Jurgio, Šv. Mato, Švč. Trejybės. Nurodoma, kad veikė vienintelė – Švč. Mergelės Škaplierinės brolija.

1796 m. bažnyčia buvo to paties – Nekaltojo Prasidėjimo – titulo. Pastatas – palaikis, būtinai reikalingas sustvirtinti, pamūryti naujus pamatus, pakeisti visas grindis, suremontuoti lubas. Tačiau stogas naujai perdengtas malksnomis, tik virš presbiterijos dar nebaigtas uždengti. Trys naujai pastatyti altoriai apibūdinti kaip ganėtinai puošnūs, kiti du – kiek apleisti, mažiau reikalingi, bet tvarkingai užlaikomi. Pozityvas neseniai remontuotas, klausyklos nėra, suolai aplūžę. Sakykla sena, bet dar gera. Kapinės naujai aptvertos. Varpai kabo kupolėliuose, nes varpinės nėra²¹.

Ryškus naujas etapas Dubingių bažnyčios egzistencijoje sutapo su Dubingių valdos savininkų kaita ir tuo pačiu naujų bažnyčios koliatorių atsiradimu. Bažnyčios pastatą tiesiogiai palietė svarbūs epochų mainymosi, visuomenės sanklodos kitėjimo veiksniai. Menkstant Radvilų ekonominei galiai, mažėjo ir jų valdos. Turtingiausia tuomet grafų Tiškevičių šeima perėmė įskolintas Biržų Radvilų valdas, vieną pirmųjų – Dubingius. Grafas Juozapas Ignatas Tiškevičius (1724–1815) su savo sūnumi Mykolu (1761–1839) išperkamos nuomos būdu 1808 m. įsigijo Dubingius iš kunigaikščio Dominyko Radvilos įgaliotinio Mykolo Zaleckio²². Pagal 1808 m. lapkričio 30 d. sudarytą sutartį įsigijo už 50 000 rublių sidabru, atsiskaitant už valdą dalimis, o galutinis atsiskaitymo

terminas turėjo įvykti 1812 m. kovo 7 dieną²³. Būtent 1812-aisiais, lemtingais Europai ir Lietuvai metais, vyko ir svarbūs Dubingių bažnyčios pokyčiai.

M. Tiškevičius iš savo tėvų paveldėjo Voložiną, Kosiņą, Dubingius ir Biržus. Regis, formaliai grafas Mykolas Dubingius paveldėjo po tėvo mirties 1815 m.²⁴, tačiau jis vadovavo visam Dubingių įgijimo procesui ir iš karto tapo tikroju jų valdytoju. Mykolas Tiškevičius su žmona Joana Karpyte, susilaukęs penkių sūnų ir dukters, stengėsi gausinti šeimos turtus vis įgydamas valdas gražiose vietovėse²⁵. Kaip minėta, vieni pirmųjų įgyti Dubingiai, taip pat išsidėstę išskirtiniame kraštovaizdyje, juos iš Mykolo 1840 m.²⁶ perėmė jo sūnus, Nemėžio ir Raudondvario dvarininkas Benediktas Emanuelis Tiškevičius (1801–1866).

Turbūt jau nesužinosime, kokias vizijas dėl Dubingių puoselėjo M. Tiškevičius. Itin intensyvūs, sunkūs jam buvo 1812-ieji. Tų metų liepos pradžioje Napoleonas paskelbė apie reguliariosios lietuviškosios kariuomenės – 5 pėstininkų (18–22 pulko) ir 4 kavalerijos (17–20 pulko) pulkų įkūrimą, o liepos 25 d. M. Tiškevičius, buvęs tautinės kavalerijos rotmistras ir rusų husarų pulko kapitonas, paskirtas suburti ir vadovauti 17-ajam ulonų

¹⁹ *Ibid.*, p. 188.

²⁰ *Ibid.*; Dubingių parapinės bažnyčios 1726 m. lapkričio 15 d. inventorius, in: VUB RS, f. 57-B53, b. 1229, l. 29 v.

²¹ Dubingių bažnyčios 1796 m. generalinė vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4006, l. 9v.

²² Deimantas Karvelis, Raimonda Ragauskienė, *op. cit.*, p. 194.

²³ Vėlesnėje dokumentacijoje grafai Tiškevičiai teigė, kad už Dubingių valdą sumokėta 150 000 rublių sidabru. Bylinėjimasis su D. Radvilos paveldėtojais dėl Dubingių truko iki 1838 m. gegužės 10 d.; Mindaugas Vilaniškis, *Biržų ordina-cija grafų Tiškevičių laikais (1811–1924 m.)*: Magistro darbas, Lietuvos edukologijos universitetas, 2014, p. 24, 31.

²⁴ Aldona Snitkuvienė, *Raudondvaris. Grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 1998, p. 22.

²⁵ 1819 m. iš Henriko Kazimiero Zabielos jis įsigijo Raudondvarį, 1824 m. iš generolo Ksavero Niesiolovskio – Palangą, Darbėnų bei Grūšlaukės dvarus, 1828 m. iš Sapiėgų – Nemėžį, o 1829 m. iš Zabielių – Vilkiją; Aldona Snitkuvienė, *op. cit.*, p. 7–8, 22.

²⁶ Dubingių parapinės bažnyčios kronika, 1849, in: VUB RS, f. 4-(A2650) 35985, l. 3.

pulkui²⁷. Šis pulkas formuotas ilgai, susidurta su įvairaus pobūdžio nepritekiais – trūko arklių, pašaro, pakinktų, raiteliai iš Vilniaus, Breslaujos, Ukmergės, Užnerio, Upytės, Šiaulių, Raseinių ir Telšių paviėtų rinkosi į Kupiškį. Apie 500 karių pulkas 1812 m. gruodžio 18 d. pasitraukė iš Tauragės ir savo kovų kelią mynė Tilžėje, Karaliaučiuje, Hamburge ir kitur²⁸. Sužeistas (ligos užkluptas?) M. Tiškevičius liko Lietuvoje.

Stebėtina, kaip karo aplinkybėmis grafas rado laiko ir lėšų Dubingių bažnyčiai: kad jis – M. Tiškevičius, lenkų kariuomenės pulkininkas, yra bažnyčios koliatorius ir jo „lėšomis bei pastangomis“ 1812 m. medinė šventovė iš pagrindų suremontuota ir yra geros būklės, nurodoma 1818 m. Pabaisko dekanas Andriaus Butkevičiaus vizitacijoje²⁹. Vėlesni XIX a. pirmos pusės bažnyčios dokumentai šią informaciją kartuoja glausčiau. Tačiau 1831 m. surašytas kunigo Tado Augustausko (Tadeusz Augustowski), 1812 m. klebonavusio Dubingiuose ir prižiūrėjusio statybos darbus, raštas liudija Mykolo Tiškevičiaus ir jo tėvo veikimą išvien: tėvas davė pinigų, o sūnus tvarkė reikalus. Tadas Augustauskas surašė 1812 m. grafo Juozapo Tiškevičiaus Dubingių bažnyčios remontui skirtų ir tais pat metais išleistų 500 (iš tikrųjų – 600) sidabro rublių apyskaitą: šventovė iškilo ant plytų mūro pamato, jos stogas uždengtas malksnomis, visas pastatas apkaltas karnizu, padarytos naujos kolonos viduje ir išorėje, sukaltas fasado skydas, pagamintos visos durys bei langų rėmai, jie įstiklinti. Tuo pačiu ant mūrinio pamato buvo pastatyta dvitarpinė kapinių koplyčia, ji apkalta lentomis, apdengta malksnomis, su plytų grindimis, padarytos durys, langų rėmai. Kunigas T. Augustauskas apgailestavo, kad dalį bažnyčiai atnaujinti paruoštų lentų prancūzų kariuomenė sunaudojo tiltui per Dubingių

ežerą, kurį rusai atsitraukdami sudegino³⁰. Paruoštos medžiagos nusavinimas neleido iki galo užbaigti naujo pastato apkalo (teko panaudoti ir senas lentas) bei puošybos.

Gali būti, kad atnaujinus bažnyčią buvo pakeistas ir jos titulas. Jau minėtoje 1818 m. dekanas vizitacijoje nurodomas naujasis bažnyčios titulas – Šv. Jurgis³¹. Pastebėtina, kad tuomet, kai bažnyčiai buvo suteikiami titulai – senasis Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo ir naujasis Šv. Jurgio, be įprastos reikšmės, jie turėjo dar ir ideologinę-politinę, manifestinę konotaciją. Kodėl pasirinktas šv. Jurgio vardas? Kol nežinome tikrų motyvų, tenka išsakyti prielaidas. Akivaizdu, kad įtakos sprendimui turėjo šv. Jurgio šventės (atlaidų) Dubingiuose populiarumas. Kita vertus, tokį vardą galėjo inspiruoti „istorijos gaivinimo“ veiksnys³², t. y. titulas turėjo priminti savotiškoms bažnyčios vardinėmis laikomas Jurgines: būtent šv. Jurgio dieną – 1449 m. balandžio 23 d. – Kazimieras Jogailaitis patvirtino ir papildė Vytauto Didžiojo Dubingių bažnyčiai suteiktą fundaciją, ir tai, kaip žinome, pirma konkreti žinia apie šventovę. Keičiant titulą, matyt, neprisiminta, jog Dubingių Radvilų atšakos pradininkas – Jurgis Radvila (apie 1480–1541), Mikalojaus Rudojo ir Barboros Radvilaitės tėvas, arba kad iškiliausias Radvila katalikas, pirmasis lietuvis

²⁷ Virgilijus Pugačiauskas, *Lietuva ir Napoleonas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012, p. 147, 156; Aldona Snitkuvienė, *op. cit.*, p. 22.

²⁸ Virgilijus Pugačiauskas, *op. cit.*, 156–159.

²⁹ Dubingių parapijinės bažnyčios 1818 m. bažnyčios vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 244. Šiame dokumente keletą kartų pabrėžta, kad Dubingiai – Mykolo Tiškevičiaus valda.

³⁰ Grafo Juozapo Tiškevičiaus Dubingių bažnyčios remontui 1812 m. skirtų 500 sidabro rublių apyskaita, surašyta kun. Tado Augustausko 1831 m. birželio 6 d., Dubingių parapijos byla, lapai nenumeruoti, in: Kaišiadorių vyskupijos kurija. Kitu atveju kun. T. Augustauskas teigė, kad lentos sunaudotos tiltams, be to, prancūzai paėmė ir daugiau bažnyčios turto – kielikus su patenomis, arnotus ir kita; Dubingių parapinės bažnyčios kronika, 1849, in: VUB RS, f. 4-(A2650) 35985, l. 7.

³¹ Dubingių parapijinės bažnyčios 1818 m. bažnyčios vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 244. Kai kuriuose vėlesniuose dokumentuose nurodomas titulas – Šv. Jurgio kankinio, tačiau visur pabrėžiama, kad dokumentų apie šventovės konsekraciją nėra (neišlikę).

³² Dubingių bažnyčios 1818 m. bažnyčios vizitacijoje ir teigiama, kad karalius Kazimieras 1452 m. (sic!) fundavo bažnyčią Šv. Jurgio titulu; LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 244.

5. Dubingių bažnyčia, Rupeikos nuotrauka, 1950, in: LNM, Eneq 30988

Dubingiai church

kardinolas – Jurgis Radvila (1556–1600), Mikalojaus Juodojo sūnus. Veikiau Radvilas pergaleję Tiškevičiai galėjo įamžinti Žemaitijoje ir Vilniuje vyskupavusio Jurgio Tiškevičiaus dangišką globėją. Šios Tiškevičių atšakos atstovams lyg ir būdinga, kad jų funduotos šventovės gavo fundatoriaus patrono vardą: antai Mykolo Tiškevičiaus tėvas Juozapas Ignotas Tiškevičius Voložine bernardinams pastatydino bažnyčią, kuri 1815 m. pašventinta Šv. Juozapo titulu, o sūnus Jonas Tiškevičius finansavo Biržų mūrinės bažnyčios, gavusios Šv. Jono Krikštytojo vardą, statybą. Nei Mykolas, nei Juozapas Ignotas Tiškevičiai tokiu būdu Dubingiuose neįsiamžino, bet gal 1812 m. istorinės realijos, žadinusios savos valstybės viziją, davė impulsą prisiminti karingąjį Lietuvos patroną šv. Jurgį, dažniausiai įsivaizduojamą ant arklio, juolab kad šventovės koliatorius Mykolas vadovavo raitelių pulkui ir kovojo Napoleono pusėje (dėl to vėliau jam kilo problemų su Dubingių valdos įteisinimu). Vienaip ar kitaip, bet Dubingių bažnyčios titulo pakeitimas tikrai turėjo ne tik religinių, bet ir politinių aspiracijų.

Naujas pastato vardas tapatintas ir su nauja klasicizmo tradicijas atspindinčia jo išvaizda. Tad 1812 m. Dubingiams svarbūs kaip klasicizmo raiškos metai: sakraliniai katalikų pastatai įgavo klasicizmui būdingą pavidalą. Buvo sukurta savita architektūrinė komunikacija – ant dviejų priešais esančių kalvelių iškilusios šventovės – bažnyčia ir koplyčia³³ – fasadais žvelgė viena į kitą³⁴. Bažnyčia neteko bokšto, jo mediena buvo panaudota koplyčiai statyti³⁵. Keturi apskriti stulpai bažnyčios fasade ir dar po du stulpus iš bobinčiaus šonų laikė priekyje išsikišusį stogą ir lentomis apkaltą frontoną³⁶. Tad būtent nuo 1812 m. iki sudegant 1954 m. bažnyčia turėjo pseudoperipterinį portiką, apjuosiantį fasadą iš trijų pušių [5 il.].

1820 m. vizitacijoje šventovė aprašyta gana detalai: ji kryžiaus plano, sienos nedaug apgedusios³⁷, fasade – dvigubos filinginės durys iš pušies, kitos filinginės durys – šoniniame fasade ir į presbiteriją. Pastatą apšvietė 13 langų. Interjere – šešios apskritos medinės kolonos ant mūrinio pamato, po vargonų choru – dar keturios. Grindys bažnyčioje ir zakristijoje sudėtos iš plytų, į vargonų chorą kiltla laiptais. Viduje – penki altoriai. Už didžiojo altoriaus ir su juo dvejomis durimis sujungtų dviejų mažesnių altorių įrengta zakristija. Ant durų į zakristiją būta dviejų paveikslų³⁸. Presbiterija, kaip įprasta, atitverta grotelėmis. Didysis altorius – su keturiomis

³³ Dubingių parapijinės bažnyčios 1818 m. vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 246v.

³⁴ Reikia manyti, kad tuomet dar nedaug buvo paaugę kun. Povilo Trečioko priešais bažnyčios fasadą pasodinti medžiai (klevai?) ir jų lajos neužstojo šventovės.

³⁵ Dubingių parapijinės bažnyčios 1820 m. liepos 31 d. generalinė vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3649, l. 204v.

³⁶ *Ibid.*, l. 200.

³⁷ 1830 m. bažnyčios vizitacijoje rašoma, kad pastato sienos sutvirtintos kabėmis (*w klamry wzięte*), bet dar tvirtos ir sveikos, tik iš fasadinės ir vakarų pusės šiek tiek pakenktos; Dubingių parapijinės bažnyčios 1830 m. vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3780, l. 228v.

³⁸ 1830 m. nurodoma, kad tai – Švč. Mergelės Marijos paveiks-lai; *Ibid.*, l. 228v.

kolonomis, vietomis paausuotas, dailidės darbo. Jo centre – naujas, ant drobės tapytas šv. Jurgio paveikslas, o altoriaus viršuje – baltai dažytas medinis kryžius. Dešinėje didžiojo altoriaus – dviejų tarpsnių staliaus dirbtas šv. Antano altorius su senais nedideliais šv. Antano ir šv. Pranciškaus paveikslais. Trečiasis – šv. Onos titulo, dirbtas ir dailidės, ir staliaus, kai kur paausuotas, su dviem nedidelėmis kolonomis ir dviem senais nedideliais paveikslais – šv. Onos rėmuose ir Nukryžiuotojo virš jo. Dešinėje pusėje ketvirtasis – Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo altorius su mensa, keturiomis kolonomis, iš dalies dažytas, iš dalies – auksuotas, su to paties siužeto nedideliu senu paveikslu, dengtu sidabriniais aptaisais, o viršuje – nedidelis senas paveikslas, tapytas ant drobės. Penktasis altorius – kairėje pusėje, taip pat su keturiomis kolonomis, mensa, dvi tarpsniai, iš dalies paausuotas. Titulas – Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės³⁹. Altoriuje ant skardos tapytas mažutis Marijos paveikslas, puoštas sidabro aptaisais, audeklu, įtvirtintas į lentą, viršuje – senas šv. Juozapo atvaizdas, tapytas ant drobės.

Ant presbiterijos sijos tuomet buvo pritvirtintas kryžius su didele Nukryžiuotojo skulptūra ir abipus jo ant lentų tapytos dvi figūros (paminėta tik šv. Magdalenos), taip pat sijos šonuose buvo pritvirtinti du seni didoki paveiksai šv. *Petras* ir šv. *Paulius*⁴⁰. Be minėtų vaizduojamosios dailės kūrinių, 1830 m. nurodoma, kad: didžiajame altoriuje tarp kolonų būta Švč. Mergelės Marijos su kūdikėliu ir šv. Juozapo skulptūrų, o viršuje abipus kryžiaus – dviejų cherubinų skulptūrų. Šv. Onos altoriaus viršuje stovėjo šv. Mykolo skulptūra. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo altoriaus antrame tarpsnyje buvęs senas paveikslas – tai senasis šv. Jurgio atvaizdas. Škaplierinės altoriuje titulinis paveikslas tuomet buvo uždengiamas Nukryžiuotojo paveikslu, o antrame

tarpsnyje kabojo senas šv. Mato paveikslas. Be to, presbiterijoje kabojo Švč. Trejybės paveikslas, o zakristijoje – nedidelis ant skardos tapytas Švč. Mergelės Marijos paveikslas, taip pat stovėjo marmurinė Švč. Mergelės Marijos skulptūra. Bažnyčioje būta dviejų altorių ir aštuonių vėliavų, kuriose, be jau minėtų siužetų, buvo dar ant drobės aliejumi tapyti Čenstakavos Dievo Motinos, Sopolingosios, šv. Veronikos, šv. Magdalenos, šv. Kristoforo, šv. Stanislovo, šv. Barboros, Angelo sargo paveiks-lai. O ant sakyklos, be Mozės ir keturių evangelistų, buvo dar ir šv. Vaitiekaus (Adalberto) skulptūra⁴¹. Taigi XIX a. pirmoje pusėje Dubingių bažnyčios interjero ikonografinė programa gana turininga, o turint omenyje, kad zakristija buvo už didžiojo altoriaus, pastato būta vidutinio dydžio (ilgis kartu su portiku ir presbiterija – 48 uolektys, plotis – 17, presbiterijos plotis – 12 uolekčių⁴²). Paskutiniajame XIX a. ketvirtyje altorių skaičius vėl sumažintas iki trijų.

Nemažai 1812 m. bažnyčioje atliktų darbų teklebounaujant tam pačiam ilgamečiam klebonui T. Augustauskui 1835 m. teko perdaryti savomis lėšomis: pastatas tada naujai apkaltas lentomis, sutvirtinti mūro pamatai, išorėje pastatytos naujos kolonos-stulpai, kurie apkalti. Taip pat padirbdinti nauji suoliai ir grotelės presbiterijai bei vargonų chorui⁴³. Energingas klebonas savo ir Benedikto Tiškevičiaus lėšomis 1841 m. vėl naujai malksnomis uždengė bažnyčios ir koplyčios stogus⁴⁴. Be to, tais pačiais metais pirmąkart Dubingiuose iškilo atskirai stovinti varpinė (lig tol varpai kabojo bažnyčios, vėliau – kapinių koplyčios bokštuose). Šventoriaus, juosiamo akmenų mūro tvoros, kampe pastatyta dvi tarpsnė varpinė suformavo bažnyčios pastatų kompleksą, gyvavusį daugiau nei šimtą metų. Tik 1874 m. varpinė buvo jau visai sukiužusi ir ketinta ją perstatyti, prašyta dvasinės

³⁹ Ir Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo, ir Škaplierinės altoriai turėjo drožiniais ir polichromija puoštus sparnus; *Ibid.*, l. 228v–229v.

⁴⁰ Dubingių parapijinės bažnyčios 1820 m. liepos 31 d. generalinė vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3649, l. 200–201v.

⁴¹ Dubingių parapijinės bažnyčios 1830 m. vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3780, l. 228v–234.

⁴² *Ibid.*, l. 228.

⁴³ Dubingių parapijinės bažnyčios kronika, 1849, in: VUB RS, f. 4-(A2650) 35985, l. 6.

⁴⁴ *Ibid.*, l. 7.

6. Vaizdas į Dubingių šventorių,
1933–1934, in: LCVA, A19-P22

View of the Dubingiai churchyard

vyresnybės lėšų⁴⁵. Reikia manyti, kad po kelerių metų ji ir buvo renovuota, o jos išvaizda⁴⁶ praktiškai nepasikeitė iki šiandienos [il. 6].

Bažnyčios pavidalas, turis ilgainiui šiek tiek pasikeitė: iškilo dvi zakristijos antrame aukšte. Parapijiečių lėšomis 1860 m. pietų pusėje buvo pastatyta zakristija iš rąstų, skardiniu stogu⁴⁷ (kada analogiškas priestatas atsirado šiaurinėje pusėje, dar nepavyko išsiaiškinti, gal – 1922 m.⁴⁸). 1860 m. parapijiečiai savo bažnyčios vidų papuošė polichromija: sienas išdažė alyvine spalva, panelius, 6 piliorius ir presbiterijos grotelės – riešuto spalva,

lubas – žydrai, tik virš choro – rožine spalva⁴⁹. Galbūt tais metais šventovėje sudėtos ir medinės grindys. Bažnyčia, vis patvarkoma, panaujinama, XX a. pradžioje jau buvo gerokai pakiužusi, netalpino visų tikinčiųjų, todėl, kaip ir daug kur Lietuvoje, rimtai ketinta statyti naują, greičiausiai mūrinę bažnyčią. Tačiau parapijiečiai nebuvo pasiturintys ir kiek per vangūs šiam reikalui, o ir 1909–1914 m., kai labiausiai mintyta apie naujo šventovės pastato statybą, Dubingiuose nuolat keitėsi klebonai. Nors 1911–1912 m. klebonaujant Nikodemui Vaišučiui buvo įsteigtas statybos komitetas ir pradėtos rinkti lėšos⁵⁰, po jo atkelti kunigai Juozas Deksnys († 1912 m.) ir Povilas Kolas († 1916 m.) nepajėgė vadovauti statybos procesui dėl sveikatos problemų. Jie palaidoti Dubingių bažnyčios šventoriuje. Paskutinis didesnis bažnyčios remontas darytas 1922 m. klebonaujant Kazimierui Šileikai.

Tarpukariu, ypač XX a. 4 deš., Dubingiai tapo vienu iš Lietuvos turistų traukos centrų, o bažnyčia greta pilia vietės griuvėsių – lankomu objektu. 1934 m. birželio 3 d. tilto per Asveją atidarymo proga Dubingių bažnyčioje vykusiose pamaldose dalyvavo prezidentas Antanas Smetona.

⁴⁵ Dubingių bažnyčios varpinės perstatymo byla, 1874 12 05 – 1875 10 07, l. 1–11; Dubingių parapijos byla, in: Kaišiadorių vyskupijos kurija.

⁴⁶ 1911 m. Antanas Jaroševičius savo piešinyje užfiksavo malksnomis dengtą varpinę; *Lietuvių kryžiai*, surinko Antanas Jaroševičius, Vilnius: Juozapo Zavadskio spaustuvė, 1912, p. 32.

⁴⁷ Dubingių bažnyčios aprašymas, 1866 08 21, in: LMAVB RS, f. 267-1671, l. 25v.

⁴⁸ Žinoma, kad tuomet buvo pristatyta zakristija (-os?); Architektūros paminklo techninės apžiūros, 1952 m. spalio 20 d., Dokumentų byla apie Nemenčinės (Molėtų) rajono Dubingių pilį ir Šv. Jurgio bažnyčią, 1924–1957, in: KPCA, f. 3, ap. 1, b. 41, l. 53.

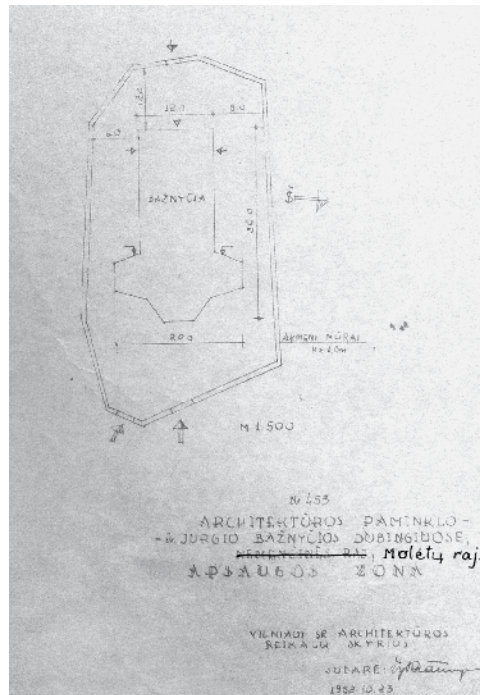
⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Dubingių parapijiečių prašymas Vilniaus vyskupijos valdytojui, 1913 m. gruodis, Dubingių parapijos byla, lapai nenuumeruoti, in: Kaišiadorių vyskupijos kurija.

SUDEGUSI BAŽNYČIA. KELETAS YPATUMŲ

1954 m. gegužės 24 d.⁵¹ sudegė viena seniausių Lietuvoje medinių bažnyčių, nuo XVII a. IV ketv. tarnavusi Dubingių tikintiesiems. Negelbėjo, kad bažnyčia dar prieš Antrąjį pasaulinį karą pateko į pirmąjį įpaveldinimo srautą Lietuvoje⁵². 1952 m. spalio 20 d. Vilniaus apskr. architektūros reikalų skyriaus vyr. architektas-inspektorius Vytautas Kiaulėnas užpildė bažnyčios-paminklo techninės apžiūros aktą, pasirašė su parapijos atstovais sutartį paminklui saugoti, o klebonas Jonas Voveris užpildė žinių apie valstybės saugojamą architektūros paminklą anketą⁵³. Nors minėti dokumentai formalūs, šiek tiek informacijos jie suteikia. Pasitelkus ir kitus šaltinius bei ikonografinę medžiagą galima apibūdinti sudegusį bažnyčios pastatą.

1952 m. V. Kiaulėnas nubraižė šventoriaus ir bažnyčios abrisą⁵⁴. Šis apytikslis (jame nepamiršta varpinė, bažnyčios bokštelis, neišskirtas portikas ir pan.) brėžinys [7 il.] buvo skirtas nustatyti aptariamo paminklo apsaugos zonai, kuri tapdinta su mūrine šventoriaus tvora. Brėžinyje nurodyta, kad į šventorių patenkama pro trejus vartus, o į bažnyčią būta penkių įėjimų. Taip pat surašyti ir apytikslūs šventovės matmenys: ilgis – 30 m, plotis – 12 m, o transepto – 20 metrų. Bažnyčios planas

7. Vytautas Kiaulėnas, Architektūros paminklo Šv. Jurgio bažnyčios Dubingiuose apsaugos zona, 1952, in: KPCA, f. 6, b. 7250

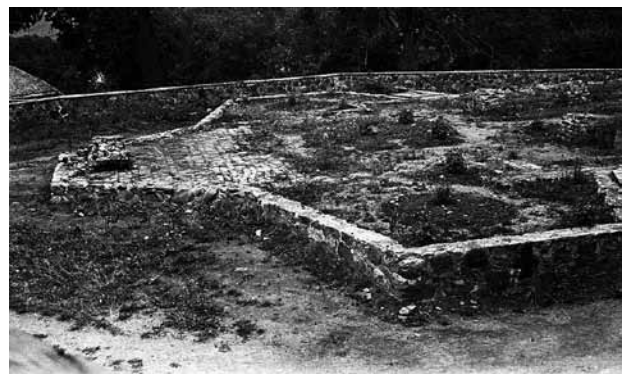
Vytautas Kiaulėnas. Protective zone of the architectural monument – St. George's Church in Dubingiai

⁵¹ Kun. Jono Voverio raportas Kauno, Kaišiadorių ir Vilkaiviškio vyskupijų kurijai, 1954 m. birželio 3 d., Dubingių parapijos byla, lapai nenumeruoti, in: Kaišiadorių vyskupijos kurija.

⁵² Kultūros paminklo Nr. Uk 3 anketa (juodraštis?, nedatuota). Dubingių Šv. Jurgio bažnyčia ir varpinė, Dokumentų byla apie Nemenčinės (Molėtų) rajono Dubingių pilį ir Šv. Jurgio bažnyčią, 1924–1957, in: KPCA, f. 3, ap. 1, b. 41, l. 45. Greičiausiai šis dokumentas surašytas tuo pat metu kaip ir Dubingių pilies likučių formuliaras (*ibid.*, l. 1).

⁵³ Dokumentų byla apie Nemenčinės (Molėtų) rajono Dubingių pilį ir Šv. Jurgio bažnyčią, 1924–1957, in: KPCA, f. 3, ap. 1, b. 41, l. 53–57.

⁵⁴ Architektūros paminklo – Šv. Jurgio bažnyčios Dubingiuose apsaugos zona, sudarė V. Kiaulėnas, 1952 10 23, in: KPCA, f. 6, b. 7250.

8. Sudegusios Dubingių bažnyčios pamatai, Sigito Lasavicko, Arvedo Kybranco nuotrauka, 1955–1957, in: KPCA, neg 2335

Foundations of the burned Dubingiai church

9. Dubingių bažnyčia, Rupeikos nuotrauka, 1950,
in: LNM, ENEG 30980

Dubingiai church

priminė lotyniškąjį kryžių. Ir brėžinyje, ir sudegusios bažnyčios pamatų nuotraukose [8 il.] išryškėja išskirtinė pastato savybė: trisienė apsidė ir transepto užbaigos buvo beveik identiško pavidalo – trapezinio plano, o ne kaip įprasta mediniams sakraliniams pastatams – stačiakampio. Ši greičiausiai iš senosios barokinės šventovės paveldėta ypatybė beveik neturi atitikmenų Lietuvos sakralinės medinės architektūros paradigmoje. Dar vienas ne itin dažnas tradicinėje architektūroje bruožas – vienodas minėtų pastato dalių aukštis [9 il.]. Įdomu, kad šis bruožas artina Dubingių bažnyčią su Žemaitijos senosiomis barokinėmis šventovėmis (pvz., Platelių, Šaukėnų). Tačiau Dubingių bažnyčios dviaukščių zakristijų, pristatytų 1860 ir 1922(?) metais, stogai buvo kitokie – piramidiniai. Savita ir tai, kad pagrindinis Dubingių bažnyčios fasadas (presbiterija kanoniškai orientuota į rytus) buvo nukreiptas ne į miestelio aikštę, o į kapines ar net ežerą. Be to, visai nebūdinga varpinės padėtis: ji stovėjo (tebestovi) šventovės užnugaryje, o ne šalia jos ar priekyje.

10. Dubingių bažnyčios interjeras, XX a. 4 deš.,
privati nuosavybė

Interior of the Dubingiai church, 1930s

Pagrindinis fasadas su klasicistiniu portiku, kaip sakyta, suformuotas 1812 m. kapitalinio remonto metu. Medinių bažnyčių ir kapinių koplyčių su kolonų remiamu trikampiu frontonu yra ir būta nemažai (pvz., Alovės, Anciškių, senoji Butrimonių, Dusmenų, Imbrado, Krikštėnų, Kurklių, Paberžės, Palomenės, Rumbonių, Stakių, Šiaudinės, Ubiškės ir kt. bažnyčios, Luokės, Pa baisko, Sližių, Nemenčinės ir kt. koplyčios), tačiau, kaip pastebėjo medinės sakralinės architektūros tyrinėtojas Jurgis Gimbutas, tokius, iš trijų pusių fasadą apjuosiančius, portikus Lietuvoje teturėjo Stelmužės ir Dubingių bažnyčios⁵⁵. Dubingiuose išsikišusį trikampį bažnyčios frontoną priekyje laikė keturios kolonos, o dar po dvi stovėjo iš šonų. Apkaltos lentomis tos kolonos atrodė aštuoniakampės. Jų kapiteliai buvo sukomponuoti iš platančių profiliuotų lentelių. Frontono lango pavidalas imitavo dekalogo plokštes (galbūt tai žydiškas inkliuzas?). Kiti bažnyčios langai buvo segmentinės arkos formos,

⁵⁵ Jurgis Gimbutas, „Būdingosios medinės bažnyčios ir varpinės Lietuvoje“, in: *Aidai*, 1987, Nr. 2, p. 94.

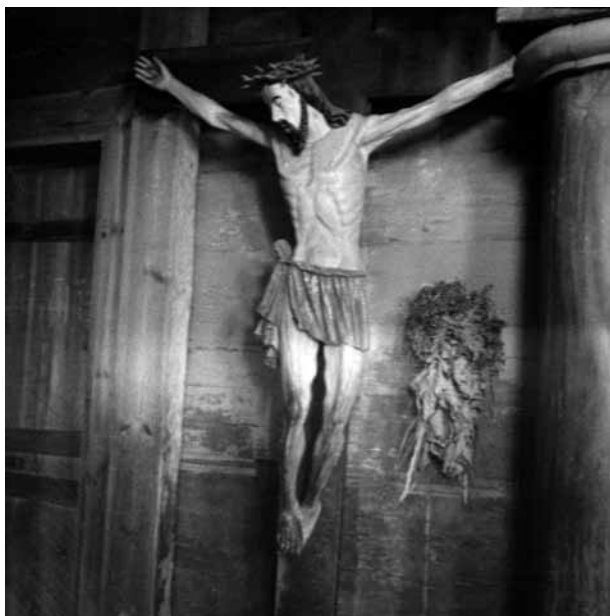
smulkiai skaidyti, papuošti šviesiai dažytais apylangėmis. Po tris mažesnius langus, įstatytus dviem aukštais, būta zakristijų priestatuose.

Sudegusi bažnyčia buvo dengta drebulinių⁵⁶ „gontų“ stogu, visa horizontaliai apkalta lentomis, pastato centre kilo neaukštas aštuoniakampis bokštelis su stogelio smaile (jo pastatymo laikas XIX a. pab. – XX a. I ketv.), vainikuota kryžiumi. Po metalinį kryžių kilo virš apsidės, zakristijų ir frontono. Įmantriai profiliuotas apvadas sujusė pagrindinį dvivėrių durų įėjimą. Aukštas kryžius su didele Nukryžiuotojo skulptūra buvo pritvirtintas galinėje apsidės sienoje. Priešais apsidę 1913 m. Visuotinio Bažnyčios jubiliejaus proga šventoriuje pastatytas ažuolo kryžius.

Viduje bažnyčia irgi buvo iškalta lentomis. Išlikusios ne itin geros kokybės bažnyčios interjero nuotraukos leidžia sakyti, kad XIX a. ir XX a. pirmoje pusėje pertvarkant bažnyčią ir jos altorius, buvo panaudota nemažai senųjų altorių puošybos detalių [10 il.]. Greičiausiai dar XVII a. menantys meistriškai išdrožti kremzlinės ornamentikos sparnai buvo pritaikyti didžiajam altoriui, kurį vainikavo taip pat senos adoruojančių angelų skulptūros. Prieš Antrąjį pasaulinį karą, atspindint naujas pamaldumo intencijas, į didįjį altorių buvo įkelta Šv. Jėzaus Širdies skulptūra, o nedidelis Aušros Vartų Dievo Motinos atvaizdas kabėjo nuo XX a. pradžios. Viename dviejų tarpinių šoniniame altoriuje kabėjo šv. Jurgio ir šv. Mato paveikslai, kitame – naujas Šv. Mergelės Marijos tarp lelijų paveikslas ir senasis Škaplierinės paveikslas su aptaisais.

Per gaisrą supleškėjo trys altoriai ir daug ant bažnyčios sienų kabėjusių paveikslų, dvi klausyklos, vargonai, liturginiai indai, kryžiai su Nukryžiuotojo skulptūromis [11 il.], vėliavos. Tuokart pavyko išnešti zakristijoje laikytus daiktus, jie perkelti į kapinių koplyčią [12 il.]. O ją po nelaimės stipriai susitelkę parapijiečiai kartu su kunigu J. Voveriu suremontavo, kiek padidino ir pritaikė

⁵⁶ Žinios apie valstybės saugojamą architektūros paminklą, [1952], Dokumentų byla apie Nemenčinės (Molėtų) rajono Dubingių pilį ir Šv. Jurgio bažnyčią, 1924–1957, in: KPCA, f. 3, ap. 1, b. 41, l. 57.

11. Nukryžiuotojo skulptūra Dubingių bažnyčioje, Rupeikos nuotrauka, 1950, in: LNM, Eneg 30985

Sculpture of the Crucified Christ
in the Dubingiai church

12. Dubingių kapinių koplyčia, Sigito Lasavicko, Arvedo Kybranco nuotrauka, 1955–1957, in: KPCA, neg 2335

Dubingiai cemetery chapel

pamaldoms. Įrangos, paveikslų parsivežta iš Vilniaus. Tačiau 1958 m. rugsėjo 22 d., iškart po Šv. Mato atlaidų, kilus gaisrui sudegė koplyčia su visu inventoriumi – išsaugoti nieko nepavyko. Neilgai trukus bažnyčia (šiandieninė) įrengta buvusioje špitolėje.

Dar vienas ypatingas Dubingių bažnyčios istorijos bruožas: praėjus gerokai daugiau nei trimis šimtmečiams sulaukta antrosios fundatorės, šįsyk – savanorės – Aurelijos Rusteikienės. 2018 m. bus pašventinta jos su vyru Aurelijumi Rusteika senosios šventovės vietoje pastatyta nauja bažnyčia, projektuota architekto Kęstučio Pempės ir jo bendradarbių.

Gauta 2017 10 23

ŠALTINIAI

Acta primae Visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae : Vilniaus Kapitulos archyvo Liber IIb atkūrimas, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį įvadą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.

Architektūros paminklo – Šv. Jurgio bažnyčios Dubingiuose apsaugos zona, sudarė V. Kiaulėnas, 1952 10 23, in: KPCA, f. 6, b. 7250.

Dokumentų byla apie Nemenčinės (Molėtų) rajono Dubingių pilį ir Šv. Jurgio bažnyčią, 1924–1957, in: KPCA, f. 3, ap. 1, b. 41.

Dubingių parapiinės bažnyčios 1726 m. lapkričio 15 d. inventorius, in: VUB RS, f. 57-B53, b. 1229, l. 29v–31.

Dubingių bažnyčios 1796 m. generalinė vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4006, l. 9–11v.

Dubingių parapiinės bažnyčios 1818 m. bažnyčios vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3640, l. 244–246v.

Dubingių parapijinės bažnyčios 1820 m. liepos 31 d. generalinė vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3649, l. 200–205v.

Dubingių parapiinės bažnyčios 1830 m. vizitacija, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3780, l. 228–245.

Dubingių parapiinės bažnyčios kronika, 1849, in: VUB RS, f. 4-(A2650) 35985.

Dubingių bažnyčios aprašymas, 1866 08 21, in: LMAVB RS, f. 267-1671, l. 25–32.

Dubingių parapijos byla, XIX–XX a., in: Kaišiadorių vyskupijos kurija.

„Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m.: atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu“, parengė Algirdas Antanas Baliulis, in: *Lietuvos istorijos šaltiniai*, t. IX, Vilnius, 2010.

LITERATŪRA

Dubingiai, Vilnius: Vaga, 1971.

„Dubingių pasviety“, in: *Sekmadienis*, 1934 09 07, Nr. 40, p. 3.

Gimbutas Jurgis, „Būdingosios medinės bažnyčios ir varpinės Lietuvoje“, in: *Aidai*, 1987, Nr. 2, p. 89–104.

Jučas Mečislovas, „Lietuvių parapijų fundacijos XV–XVIII a. (Vilniaus vyskupija)“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 26, Vilnius, 2005, p. 13–44.

Karvelis Deimantas, Ragauskienė Raimonda, *Iš Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547–1808 m.*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009.

Lietuvių kryžiai, surinko Antanas Jaroševičius, Vilnius: Juozapo Zavadskio spaustuvė, 1912.

Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. II: *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. II, Vilnius: Savastis, 2005.

Prašmantaitė Aldona, „Giedraičių bažnyčios raidos peripetijos: tarp faktų ir legendų“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 33, Vilnius, 2010, p. 37–56.

Pugačiauskas Virgilijus, *Lietuva ir Napoleonas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012.

Snitkuvienė Aldona, *Raudondvaris. Grafi Tiškevičiai ir jų palikimas*, Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 1998.

Vailionis Evaldas, Butėnas Eugenijus, „Dubingių miestelio Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios vieta“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, 2008, p. 306–307.

Vilaniškis Mindaugas, *Biržų ordinacija grafų Tiškevičių laikais (1811–1924 m.): Magistro darbas*, Lietuvos edukologijos universitetas, 2014.

THE DEVELOPMENT OF THE DUBINGIAI CATHOLIC CHURCH: TYPICAL AND EXTRAORDINARY

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

KEYWORDS: Dubingiai, wooden architecture, wooden churches, Michał Tyszkiewicz, Józef Ignacy Tyszkiewicz.

SUMMARY

The history of the Dubingiai Catholic church could represent, *pars pro toto*, the development of the Catholic Church in Lithuania and illustrate many of its most important stages. The first church, whose exact date of construction and appearance are unknown, was built in the first third of the 15th century on the island of Lake Asveja. It was endowed by Vytautas the Great, which is testified by the first piece of information found in the written sources: on 23 April 1449, Casimir Jagiellon approved and expanded the endowment of the Dubingiai church granted by Vytautas the Great. The subsequent history of the Dubingiai church, like that of many churches of Lithuania, was written by noble families. Particularly controversial was the role of the prominent Radziwiłł family: Queen Barbora Radvilaitė who lived in Dubingiai in 1547–1548 used to pray in the church every day, and her brother Mikołaj the Red Radziwiłł, who renounced Catholicism in 1564 to become a Calvinist, took over (and destroyed?) the church. After prolonged litigation, the last representative of the Dubingiai-Biržai branch of the Radziwiłłs, the margravine-to-be Ludwika Karolina Radziwiłł (1667–1695) was deemed to right the wrongs inflicted on the Catholics. She endowed a wooden church that began to be built in the town rather than on the island in 1678. On 3 August 1684, Bishop Mikołaj Słupski consecrated the church with the title of the Blessed Virgin Mary of the Immaculate Conception, which in the period of Counter-Reformation symbolized the triumph of Catholicism. As usual, at that time burials took place around the church. In the centre

of its shingle-covered roof rose a tower, and a smaller one was behind it; the interior contained three altars decorated with excellent carvings and polychromy and a magnificent pulpit with sculptures of the four evangelists and Noah. Later, two more altars were added, but the building began to deteriorate.

A significant new stage in the history of the Dubingiai church coincided with the change of the owners of the Dubingiai estate and the appearance of new collators of the church. The church building was directly affected by important factors of the changing times and social structure. In the early 19th century, the richest family of Counts Tyszkiewicz took over the debt-stricken estates of the Radziwiłłs of the Biržai branch, Dubingiai among them. Count Józef Ignacy Tyszkiewicz (1724–1815) with his son Michał (1761–1839) acquired Dubingiai by means of financial lease and began to renovate the church. In 1812, a crucial year for Europe and Lithuania, significant changes took place in the Dubingiai church. The wooden building underwent major repairs, and at the same time a two-tier cemetery chapel was built from the timber of the dismantled church tower on brick foundations. However, the French army used part of the planks that had been prepared for the church renovation to build a bridge across Lake Dubingiai, which did not allow finishing the planking (old planks had to be used as well) and decoration of the building. After the major repairs, the title of the church was changed to St. George. It should be noted that while granting the title to the church, both times it had an ideological-political connotation besides its customary meaning. There could be more than one motive for choosing the title of St. George. There was a strong tradition of veneration of this saint in the parish; on the other hand, the patron saint of Lithuania St. George was mostly represented riding a horse, and the collator of the church Michał Tyszkiewicz, who fostered a vision of Lithuania's statehood, was the commander of Napoleon's 17th cavalry regiment at that time. The new title was also identified with the new appearance of the building reflecting the traditions of Classicism. In 1812, the sacral

Catholic buildings acquired a typical classicist shape, and an original architectural rapport was created – the façades of two temples, the church and the chapel, rising on two opposite hills, faced one another. Four round pillars on the church façade and another four pillars, two on each side, supported the roof and the pediment projecting in the front. Thus, from 1812 to 1954, when it was destroyed by fire, the church had a pseudoperipteral portico surrounding the façade from three sides. It was probably from the old Baroque temple that the building inherited an extraordinary feature: a three-wall apse and the ends of the transept had an almost identical shape, a trapezoid plan. Another infrequent feature of traditional architecture, which is common to the church of Dubingiai and the early wooden churches of Samogitia, is the equal height of the above-mentioned parts of the building (the first-floor vestry was built in Dubingiai in 1860 and [1922]). In 1841, a freestanding bell tower was built in Dubingiai. It was renovated circa 1875 and basically did not change its shape until today, but its position in the churchyard was unusual: behind the temple rather than beside or in front of it. Another original feature is the fact that the main façade of the Dubingiai church (the presbytery was canonically oriented to the east) faced the cemetery and the lake rather than the town square.

Before World War I, preparations were made to build a new, probably brick church. In the interwar period the wooden church, one of the oldest in Lithuania, was valued as an architectural monument, but on 24 May 1954 it burned down. After this calamity, the parishioners jointly repaired and somewhat enlarged the cemetery chapel and adapted it for church service, but a fire that broke out on 22 September 1958 destroyed the last remnants of the inventory of the old church. Soon afterwards, the former alms-house was converted into a church, where it remains until today.